

Július J. Lomenčík^[1]

Slovenský literárny ústav Matice slovenskej
Univerzita Mateja Bela
Banská Bystrica (Slovenská republika)

UDC 821.162.4.09-141 Кузмань К.
Originálny vedecký článok
Priatý: 13.3.2026
Akceptovaný: 15.4.2026
doi: 10.5937/napredak7-65663

Kuzmányho hymnická báseň *Sláva Šľachetným* (interpretačné skice)

Abstrakt: Cieľom príspevku je prostredníctvom interpretačných skíc odkryť humanistickú sémantiku Kuzmányho hymnickej básne *Sláva šľachetným*, ktorá z filozofického hľadiska predstavuje klasickú ukážku Heglovej dialektickej triády. V závere poukazuje na aktuálny ideový odkaz tejto básne (v súčasnosti prezentovanej pod názvom *Kto za pravdu horí*) v presadzovaní pravdy, slobody a rovnosti.

Kľúčové slová: literatúra, Karol Kuzmány, hymnická báseň, interpretácia, dialektika

Základné princípy poetiky romantickej lyriky sú odvodené predovšetkým zo silných citov a emócií, ktoré možno umelecky účinne vyjadriť popri iných žánrových formách aj hymnickou piesňou. Hymnická pieseň prostredníctvom vznešených slov oslavuje všeľudské hodnoty založené na dobre, ušľachtilosti a pociťovaní niečoho krásneho ako prejavu duševného života jednotlivca, národa či celého ľudstva. Tento druh oslavnej lyriky závisí od povahy básnikovej duše, ktorá citlivo reaguje prevažne na vonkajšiu skutočnosť. V slovenskej romantickej literatúre najznámejšie hymnické básne, resp. piesňové texty napísali: Samo Tomášik – *Hej, Slované*

(1838, v poslovenčenej verzii *Hej, Slováci*), Janko Matúška – *Nad Tatrou sa blýska* (1844) a Karol Kuzmány – *Sláva šľachetným* (1848).

Na texte Kuzmányho hymnickej piesne sa pokúsime niekoľkými interpretačnými skicami o objasnenie uvedenej poetiky žánrového druhu hymnu, ktorý má korene v antike a v kresťanstve sa stal súčasťou náboženských obradov s cieľom osláviť Boha a svätých. Na tomto pôvodnom základe stojí i Kuzmányho hymnus, aj keď už so svetským obsahom. Básnik k hymnickému pátosu dospel až v druhom období svojej tvorby cez duchovné piesne, v ktorých hlásal účinnú cnosť založenú na viere,

[1] julius.lomencik@matica.sk, <https://orcid.org/0000-0002-6146-6387>

láske a nádeji. V náboženstve videl vedomosť mravného dobra, pravdy a krásy (1836, s. 64–66), ktorá je v širšom zmysle slova totožná s určením človeka, s humanitou. Náčrt romantickej estetiky, dávajúc umeniu úlohu budiť hlbší cit ľudskosti predstavil v článku – teoretickej úvahe – *O kráse* (Hronka, 1836, s. 61–71). Pridržiaval sa pritom estetiky Georga Wilhema Friedricha Hegela (1770 – 1831): „Lebo umelecká krása je krása zrodená a znovuzrodená z ducha a čím duch a jeho výtvyry stoja vyššie než príroda a jej javy, tým je aj umelecké krásno vyššie než krásna príroda. Ba z formálneho hľadiska dokonca i zlá myšlienka, aká človeku kedykoľvek môže preblesnúť hlavou, je viac hodná než hociktorý výtvyry prírody; lebo v takejto myšlienke je vždy prítomná duchovnosť a sloboda... No vyšší moment ducha a jeho umelecké krásy vo vzťahu k prírode nie je ničím relatívnym; totiž iba duch je tým pravdivým, vnútorne obsiahlym, takže všetko krásno je skutočne krásne iba natoľko, nakoľko participuje na tomto vyššom a nakoľko ho toto vyššie utvára. V tomto zmysle sa krásno v prírode javí len ako reflex krásna, patriace duchu, ako nedokonalý, nezavriešený spôsob, ako spôsob, ktorý svojou substanciou je obsiahnutý v samom duchu“ (Hegel, 1968, s. 10). Svoje poňatie ľudského ducha teda prevzal od jedného z filozofických pôvodcov

romantizmu, ale rozšíril ho o etický rozmer človeka ako spoločenskej bytosti realizujúcej sa v národnom kolektíve. V službe národu tak obracia pozornosť najprv k Bohu, aby sa v tejto činnosti posilnil a zároveň ubezpečil o význame práce, ktorá bude len konaním vôle božej. Z tejto viery vznikla aj báseň-pieseň *Sláva šľachetným*, ktorá Kuzmányho osobnosti pridáva novú črtu, a to schopnosť citovo reagovať na udalosti týkajúce sa existencie národa. Básnickej činnosti dal tým jasný smer – napomáhať národu k osvete, ku kultúre hmotnej i duchovnej, čo potvrdzuje i výrokom „slúžiti národu mímu jest celé mé umění“.

Aj keď báseň *Sláva šľachetným* bola publikovaná^[2] v predvečer revolúcie 1848/49, nejde v nej o veršovanú agitku ako reakciu na marcovú revolúciu, ale o humanistickú reflexiu s koreňmi vari až husitskými – „zhorieť za pravdu“. Tento základný leitmotív skladby našiel podľa Pavla Vongreja „ešte počas mladíckych štúdií v Nemecku, keď sa dostal k textu listu Majstra Jana Husa z Kostnice, ktorým sa inšpiroval už skôr v románe *Ladislav* (Vongrej, 2002, s. 32). Podľa jeho prvého vlastného rukopisu bola hotová už roku 1846 pod názvom *Sláva statočnosti* (Hučkova, Chmel, 2014, s. 12–13). Mala byť predovšetkým vrcholom jeho apelu a výzvou pre celú slovenskú spoločnosť, aby pravda a šľachet-

[2] Báseň neuverejnil samostatne – vyšla ako súčasť článku, v ktorom predstavil doterajšiu činnosť Spolku aj s menami bystrických funkcionárov. Zmyslom článku bolo vyvolať širšiu ozvenu na spoločenské aktivity, k čomu v závere vyzýva čitateľov: „K tomu si pomáhajme mužne, rezko, statočne – a pán Boh nám dopomôže. Nech luza brýzga. To tak bolo, tak je a tak bude na svete. Nepochybne to tak musí byť. Len obeť môže vymôcť slávu, a aj tříňová koruna je koruna. Sláva šľachetným.“ Text bol publikovaný 4. apríla, čiže necelé tri týždne od peštianskej revolúcie a zhruba dva týždne po tom, čo sa správa o revolúcii rozšírila aj v Banskej Bystrici (Kuzmány, 1848, s. 734). S hviezdičkou za textom autor pridáva odkaz: „Môže sa spievať ako nemecká *Freiheit, die ich meine*. Ale by sme si priali, keby z našincov dakto pôvodný nápev zložil a nám ho poslal.“ Nemecká pieseň Maxa Schenkendorfa *Freiheit, die ich meine* je študentská pieseň z wartburgských vzbúr v roku 1817 pri 300. výročí Lutherovej reformácie.

Július J. Lomenčík

Kuzmányho hymnická báseň *Sláva Šľacheným*
(interpretačné skice)

Foto: Freepik

nosť ostali pre ňu najvyššími hodnotami, aj napriek mnohým historickým neprajnostiam a veľkým obetiam. Báseň je vyjadrením všeludských myšlienok demokracie, ktoré tak osobito a presne vyjadrilo heslo Veľkej francúzskej revolúcie (1789) „Liberté, égalité, fraternité“ (Sloboda, rovnosť, bratstvo). Čoskoro sa stala hymnickou piesňou pod názvom *Kto za pravdu horí*.

Báseň predstavuje hlbinnú humanistickú reflexiu s koreňmi vari až husitskými – „zhoriť za pravdu“. Možno preto jej prvý verš „Kto za pravdu horí v svätej obeti“ neustále rezonuje uprostred rôznych politických zvrátov nielen v slovenskej poézii, ale aj v celom slovenskom národnom ži-

vote – ako heslo, ako signál, aj ako svojská hymna. I ďalšie verše sa stali alfou a omegou pozitívnych životných aktivít.

Šestnásť veršov Kuzmányho básne v štyroch strofách vstúpilo do slovenského kultúrneho povedomia súzvučne s duchom času, ktorý do poézie vniesol „jarnú čerstvú nôtu“ už na báze skonštituovanej spisovnej slovenčiny Ludovítom Štúrom. Pripojením sa k spisovnej slovenčine získala Kuzmányho báseň prirodzený výraz, čím sa stala zrozumiteľnou. Jej autor jedinečným poetickým apelom zvoláva všetkých prežiť život ako slávnosť pravdy, práva a spravodlivosti. Na vyjadrenie tohto nadčasového básnického posolstva našiel Kuzmány

94 | inšpiračný zdroj v nemeckej klasickej filozofii od Kanta po Hegla, ktorú si osvojil na štúdiách v Nemecku. Najviac ho ovplyvnil profesor Jakob Friedrich Fries (1773 – 1843) zdôrazňujúci význam bezprostredných duchovných schopností človeka, ktoré súvisia s vnútornou esteticko-emočnou dispozíciou. Na tomto základe si Karol Kuzmány ustálil vlastné filozofické náhľady, v ktorých nielen pod spomínaným vplyvom, ale aj z vnútorného záujmu a bytostnej potreby inklinoval k etickým a estetickým hodnotám v živote človeka a národa. Tieto hodnoty pretavil do básne *Sláva šľachetným* v podobe lásky k blížnemu, k človečenstvu vôbec a hľadaniu pravdy a ospievaním jej krásy na citovom základe. V citovej a mravnej stránke ľudského života videl dôležitý predpoklad jednoty duševného života a záruku komplexného poznávania, ako to učil oproti Kantovi a Heglovi profesor Fries a ako to napokon zdôrazňovala i romantická literatúra. Z tohto názoru vyplynula Kuzmányho orientácia na skúmanie povahy citu ako poznávacej schopnosti a umenia ako prostriedku na uchopenie tých stránok skutočnosti, ktoré plnia funkciu estetickú. Kuzmányho hymnické verše primárne akcentujú všeľudský zápas človeka za také hodnoty, akými sú rovnosť, sloboda, bratstvo. V priestore pod Tatrami sa revolučný pohyb za ich uskutočnenie v spoločenskom živote zdvihol v druhej polovici 40. rokov 19. storočia. A práve tento revolučný pohyb inšpiroval Karola Kuzmányho k veršom, ktorými chcel podnietiť najmä mladú štúrovskú generáciu k spravodlivému zápasu za presadenie všeľudských hodnôt. Preto slovné spojenie „kto za pravdu horí“ (neskoršie preniklo do vedomia ľudí ako názov piesne) sa nevnímalo ako sebaobetovanie v boji, ale ako primárne „zahorenie“ za ušľachtilé ideály.

To znamenalo výzvu na demokratickú polemiku a spor o dosiahnutie pravdy aj za cenu obete. Pojem „svätá obeť“ je tu vlastne synonymum lásky, ktorá má šancu zvíťaziť nad silami zloby a nenávisť. Touto motiváciou je Kuzmány ukotvený už na pozíciách romantizmu. Ide o lyrické vyjadrenie túžob, nálad a odhodlania nastoliť na program dňa hodnoty – pravdy, slobody a spravodlivosti aj v slovenských reáliách.

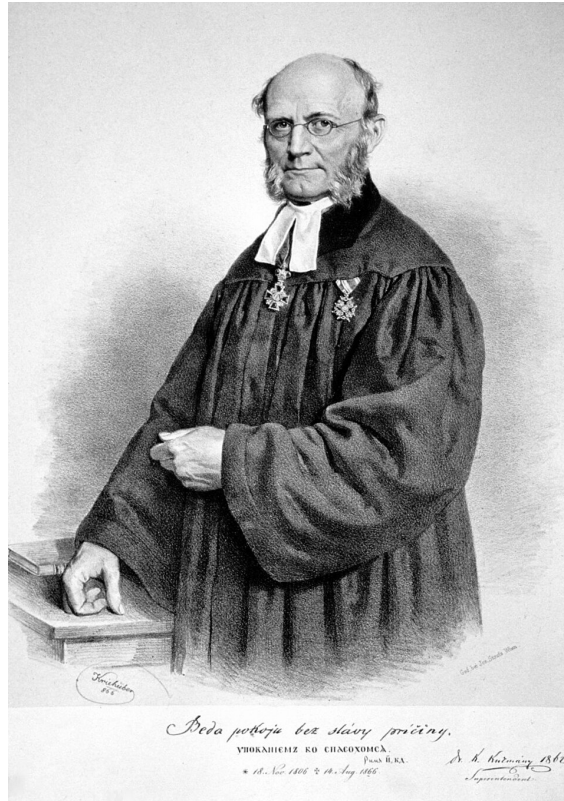
Báseň-pieseň so vznešenými predstavami krásy, dobra, ušľachtlosti dodávala v prevratných udalostiach dobovej spoločnosti všetkým statočným nespokojencom nadšenie a odvahu. Zároveň v mene revolučného ideálu odmietala prízemnosť a ľahostajnosť prejavujúce sa malosťou, slabosťou, poníženosťou. Kuzmányho poézia sa ozvala nielen ako hymnická oslava človečenstva, ale stala sa i výkrikom rozhorčenia a výstrahy.

Na rozdiel od iných romantických básní v spomínanej Kuzmányho básni nie je prítomný konkrétny lyrický hrdina. Autor opakovaním otázky „kto“ sa prihovára komukoľvek – adresát jeho apelu je anonymný. Myslí pritom na každého, kto činom dvíha humánnosť z poroby, kto bdie, aby človek nezašiel na bludné cesty, ale stal sa strojom vlastného osudu. Typické vlastnosti romantického hrdinu sú zašifrované do básnických obrazov a možno ich „vyčítať“ z celkového lyrického kontextu básne. Ideálneho hrdinu sa autor rozhodol osláviť piesňou, čo zdôrazňuje opakovaním úslovía – „tomu moja pieseň slávou zazvoní“ – v záverečnom verši na konci každej strofy.

Kuzmányho báseň nie je nezáväznou hrou so slovami, ani hľadaním zvláštnych výrazov a obrazov, ale lyrickou reflexiou využívajúcou slovník vyššieho štýlu s cieľom aktivizovať príjemcu, získať

Július J. Lomenčík

Kuzmányho hymnická báseň *Sláva Šľacheným*
(interpretačné skice)

Karol Kuzmány, litografia z roku 1866

Foto: Wikipédia

ho a ovplyvniť. Emotívnymi básnickými obrazmi so silným etickým akcentom oslovil svojich súčasníkov a pôsobením na ich zmýšľanie aktivizoval aj ich konanie. Nosnosť myšlienky vybudoval na klasickej triadickej výstavbe založenej na Hegelovej dialektickej schéme – téza, antitéza a syntéza. Takýto vzorec Hegel odvodil zo samotnej histórie, keď odhalil chod „svetového ducha“ dejinami. Hegelova dialektika sa však nemusí používať len v prípade histórie. Aj keď o niečom diskutujeme alebo niečo vysvetľujeme, rozmyšľame dialekticky.

Vplyv Hegelovskej dialektiky je zjavný už z prvej strofy Kuzmányho piesňového textu *Sláva šľacheným*. Je to klasická ukážka dialektickej triády, ktorá má svoju racionálnu logickosť: prvý verš „kto za pravdu horí v svätej obeti“ predstavuje obeť – smrť (téza). Oproti tomu druhý verš „kto za ľudstva práva život posväti“ vytvára kontrast – život (antitéza). Tretí verš „kto nad krivdou biednych slzu vyroní“ je básnickým (citovým) doplnením antitézy a štvrtý verš poeticky, ale i filozoficky predchádzajúce napätie ruší (syntéza). Zároveň tvorí východisko

pre nový trojdielny myšlienkový reťazec. Strofa je logickým zavŕšením ďalších veršov a prakticky celá je zahalená do abstraktného rúcha – ide o všeobecnú ľudskú rovinu. Vyznieva ako oslava všetkých odvážlivcov, ktorí sa postavili proti zlu na obranu ľudských práv.

Druhá strofa predstavuje dialektické striedanie abstraktného s konkrétnym. Prvý verš „Keď zahrmlia delá, orol zaveje“ znamená konkrétne smerovanie. Obraz orla tu nefiguruje ako symbol slobody, voľnosti, taký typický v štúrovskej poézii, ale ako symbol habsburskej monarchie. Spojenie „orol zaveje“ tak naznačuje konkrétne dobové pomery v predvečer revolúcie. V nasledujúcom verši zovšeobecňujúcim významom – „za slobodu milú kto krv vyleje“ – popri kľúčovom slove prvej strofy – pravda – Kuzmány vydvihol ako ideál (hodný aj obeť) – slobodu. S bojom za slobodu bezprostredne súvisí tretí verš s konkrétnym významom zašifrovaným v spojení „ohnivý drak“. Kuzmány tu načrel do slovenských ľudových rozprávok, kde jedným z reprezentantov zla bol ohnivý drak. Druhá časť verša „kto vlasť zacloní“ vyznieva ako apel na záchranu pred valiacim sa zlom. Opäť neoslovuje „rozprávkového“ hrdinu, ktorý by hrdinským činom odklial „zakliatu krajinu“. Vo vtedajšom historickom postavení to bol nesvojprávny slovenský národ bez vlastného územného „okolia“. Bol to typický romantický motív záchranu, vyslobodenia národa spod stáročného útlaku. Všetkým záchrancom na znak víťazstva zaspieva básnik „pieseň“, ktorá „slávou zazvoní“. Kuzmányho túžba po slobode predstavuje romantický postoj básnika ospevujúceho imaginárneho hrdinu, ktorý vytrhne človeka z pazúrov „ohnivého draka“.

V tretej strofe sa do centra autorovej pozornosti dostávajú pojmy spolupatričnosti a súdržnosti v

spravodlivom boji za všeľudské hodnoty človečstva. K pravde a slobode sa tu logicky radí bratstvo, znamenajúce výrazný etický rozmer v ušľachtilom zápase o pravdu, dobro a spravodlivosť.

V poslednej strofe básnik všetky motívy premietol do kontrastného obrazu neba a pekla: „... nebo vystavil“, „... peklo podpálil“. Biblický motív sa na základe tohto protikladného obrazu neba a pekla stáva dobrou pôdou na argumentáciu pri významových opozitách nepravosť – pravosť, pravda – lož, dobro – zlo a pod. Ušľachtilé hodnoty v živote človeka spája básnik s nebom a všetko neľudské s peklom. V rozpornom hodnotení nebeského a pekelného sveta prejavuje príklon ku Kollárovým posledným dvom spevom *Slávy dcéry* (1824) – *Léthe* a *Acheron*. V neochvejnej viere v Boha sa pri obrane pravdy, slobody a bratstva odvoláva na absolútne dodržiavanie božských zákonov. Dopĺňa sa tak štvrtá hodnota – rovnosť všetkých pred Bohom. V Kuzmányho poňatí Boh odmeňuje ľudskú spravodlivosť a šľachetnosť nebom. O túto večnú istotu sa môže človek s dôverou oprieť.

V básni sa za romantickou vznešenosťou, vystavanou na racionálnej logickosti, ukryli v plnom znení heslá revolučných zmien prvej polovice 19. storočia – pravda, sloboda, bratstvo a rovnosť. V moderných dejinách Európy to znamenalo začiatok dlhého zápasu za uplatnenie ideálov humanity a demokracie. V básnikovej obraznosti je ukrytá realita vtedajšej doby, ale s typickým romantickým postojom. V ňom sa zračí pomník minulosti, základ budúcnosti a zároveň romantická iskra jeho poézie. Napokon Kuzmányho báseň sa stala jedným z prvých slovenských poetických prejavov romantizmu. Svedčí o tom zámerné opustenie časomieri, pretože podľa autorovho názoru

Július J. Lomenčík

Kuzmányho hymnická báseň *Sláva Šľacheným*
(interpretačné skice)

takto písané hymnické piesne by jednoducho neboli určené celému národu, ale len istej skupine, ktorá vyrástla v našich nenárodných školách. Časomiera so svojou strojenosťou by bola v rozpore so zamýšľanou spoločenskou funkčnosťou básne, ktorá sa dala dosiahnuť len prirodzenou cestou všeobecne zrozumiteľného básnického prejavu. Zámer dosiahol nielen pregnantnou obraznosťou, ale aj účinnými stylistickými prostriedkami a prehľadnou kompozíciou. Použil prostriedky podobné dikcii starozákonných prorokov čerpajúcich z najhlbších záhybov cítiaceho a často pobúreného srdca. Pre vzbudenie záujmu adresáta využíva

takmer v každom verši rečnícku otázku, ktorá v podstate naznačuje aj predpokladanú odpoveď. Pôsobí pritom nie na zmysly, ale skôr na myseľ, na ducha. Obsah výpovede umocňuje v refrénovej strofe využívaním anafory a z tvárnych prostriedkov aj sugestívnej zvukomalby. Uprednostňovaním temných hlások vzniká dojem, akoby slová vyvierali vždy z hĺbky, akoby k čitateľovi prichádzal z ďalekých mračien temný, tupý hlas hromu. Preto báseň *Kto za pravdu horí* i v súčasnosti povznáša k slávnostnej nálade, pričom pôsobí nielen na zmysly, ale i na myseľ, čím hlboko zasahuje do života bez ohľadu na čas a priestor.

Literatúra

- Demmel, J. (2020). *Who is burning for the truth? Karol Kuzmány and the Hungarian and Slovak elite of the Zvolen See before 1848*. In: A. Kurhajcová, P. Račko (eds). *Karol Kuzmány. Proceedings of the international scientific conference of the same name published on the occasion of the 160th anniversary of his election as superintendent*. (pp. 108-119). Banská Bystrica: Stredoslovenské múzeum [In Slovak]
- Gaardeir, J. (1995). *Sophie's World*. Bratislava: SOFA. [In Slovak]
- Harpáň, M. (1994). *Theory of literature*. Bratislava: ESA [In Slovak]
- Hegel, G. W. F. (1968). *Aesthetics*. Bratislava: Vydavateľstvo politickej literatúry. [In Slovak]
- 98 | Hronka, Podtatra Entertainment. (1836). Magazine of beautiful and useful reading, edited by Karel Kuzmány. No I, Vol. III. In: B. Bystřica, Letters of Filip Machold, pp. 61-77. [In Slovak]
- Hučková, D., Chmel, R. (eds.) (2014). Dictionary of works of Slovak literature of the 19th century, pp. 12-13. Bratislava: Kalligram- Institute of Slovak Literature SAV. [In Slovak]
- Kuzmány, K. (1836). *About beauty. Hronka, Podtatranská Zábavnice. A magazine of beautiful and useful reading; wedenjm Karel Kuzmány*. B. Bystrica: Filipp Machold (pp. 61-77). [In Slovak]
- Kuzmány, K. (1848). *Slovak life* (Spolok všeobecnej vzdelanosti v B. Bystrici). In: *Orol Tatránski*, III, č. 92, s. 734. [In Slovak]
- Rosenbaum, K. and Vongrej, P. (eds.) (1967). *Karol Kuzmány 1806-1866*. Proceedings of the scientific conference of the Slovak Academy of Sciences and the Slovak Academy of Sciences on May 18 and 19, 1966, SAS Martin: Matica slovenská.
- Vongrej, P. (2002). *Who burns for truth. The phenomenon Karol Kuzmány*. Martin: Matica slovenská. [In Slovak]